

LA LLENGUA DEL CANÇONER D'ESTANISLAU AGUILÓ

Aquest cançoner, designat per Massó i Torrents¹ amb la sigla *E*, fou llegat pel seu antic possessor, Estanislau Aguiló, a la Societat Arqueològica Luliana de Ciutat de Mallorca, junt amb els altres còdexs que havien estat propietat seva. Massó el descriví dues vegades: la primera en la bibliografia citada en nota, i la segona, amb més breuetat, en el vol. I, únic publicat, del *Repertori de l'antiga literatura catalana*.²

El cançoner Estanislau Aguiló ens ha arribat força malmès. Hi manquen fulls, i alguns quaderns són fora de lloc. Per això ha pogut dir Massó i Torrents, sense raó, que el volum actual s'havia format per la reunió de dos manuscrits diferents. Dissentint d'aquesta opinió, crec que el manuscrit, en la seva forma actual, ha estat copiat per una sola mà, que no era la d'un calígraf professional, bé que la seva escriptura és més regular en uns indrets que en altres. La justificació barroera de les planes i la manca d'ornamentació ho demostren. Observem també una certa irregularitat ortogràfica que pot ésser deguda a la mateixa causa. Un dels textos porta la data del 1395. El manuscrit, doncs, no pot ésser anterior a aquesta data; però tampoc no el creiem gaire posterior, car la seva escriptura és una cursiva usada a Catalunya els darrers anys del segle XIV i els primers del XV.

Per la mala ordenació dels quaderns ha quedat alterat l'ordre d'una part dels folis i no se segueix bé l'ordre d'alguns textos, com hom pot veure pel següent sumari del volum:

Vesió en sopni, de Bernat de So (fol. 1);

Lo rauser de vida gaia (fol. 12), *Debat entre honor e delit* (fol. 14) i *La Joiosa Guarda* (fol. 17), obres de Jaume March;

El mal de l'Amor (fol. 20) i *l'Arnès del Cavaller* (fol. 23), de Pere March;³
Escondit (fol. 32v);⁴

1. *Bibliografia dels antics poetes catalans*, AIEC, V (1913-14), 56.

2. I. *La Poesia* (Barcelona 1932).

3. Donem a aquestes obres els mateixos títols que els foren donats per A. PAGÈS en la seva edició *Poesies provenço-catalanes inédites du manuscrit Aguiló* (R, LIV (1931), 204-238). *L'Arnès del Cavaller* fou publicat per PAUL MEYER, R, XX (1891), 579-598.

4. Ed. M. DE RIQUER, *El «escondit» provençal y su pervivencia en la lírica románica*, BRABLB, XXIV (1951-52), 210-212, 222.

Compendi de Ramon de Castellnou (fols. 33-39 i 53-79^v);
Frare de Joy e Sor de Plaer, mancat de principi (fols. 40-52 i 81-82^v);
Sènyer N'Azbert estats uos, donchs, defora, tres versos, seguits del poema de Pistoleta (fol. 80);
Anch hom no uj pus prim arquier, vuit versos, seguits d'altres dos (fol. 80^v);
Axi com cell qui del tot s'abandona, poesia atribuïda a Peire Vidal (fol. 82^v);
El déu d'Amor caçador («L'altr'ir el mes d'abril») (fol. 84);
Senyora graciosa/en tots jayts adonosa, datat el 1395 (fol. 86^v);
Faula de Guillem de Torrella o Torroella (fols. 87-102).

Com hom pot veure, el *Compendi* de Castellnou i el *Frare de Joi* estan interpolats l'un dintre de l'altre. El *Compendi* mancat probablement d'un full, s'interromp al fol. 39^v, abans d'acabar la primera part, i al fol. 40 actual comença el poema cortès *Frare de Joi e Sor de Plaer*, el qual s'interromp així mateix al fol. 52^v, per a ésser reprès al fol. 81. Entre els fols. 53 i 79^v, hi ha la continuació del *Compendi* de Castellnou, amb l'acabament de la primera part i la segona i la tercera parts completes.

1. En un article recent he estudiat la llengua dels poemes de Jacme i de Pere March, continguts en aquest manuscrit i en d'altres.⁵ Ampliaré ara aquest estudi a altres obres del manuscrit *E*, però abans donaré en resum els resultats de l'estudi de la llengua dels poemes dels March. Aquesta, bé que molt aprovençalada, ja no era la llengua dels trobadors. L'ortografia dels manuscrits s'havia catalanitzat, la declinació era arbitrària; per contra, alguns trets fonètics i morfològics del provençal eren predominants. Entre els primers citarem la conservació del diftong *au*, sigui d'origen llatí o provingui de la vocalització de *l* seguida de consonant, i la *s* intervocàlica (*z* en els manuscrits de grafia provençal), procedent de *d* i *c* llatines intervocàliques i del grup *ti* + vocal. Es troben en menor nombre, per tal com abunden menys, els diftongs descendents provinents dels grups llatins protònics *ct* i *tr* i de la metàtesi del sufix *ariu*, i encara és més reduït el nombre de casos de conservació dels grups llatins *-mb-* i *-nd-*, del grup romànic *m'n*, d'assimilació del grup llatí *-ns->-ss-*, del pas del grup *dj*, seguit de vocal, a *y*, i del de *c* i *g* intervocàliques a *i*.

En morfologia les formes d'article més usada són *lo*, *los*, *la*, *les*; són rares les formes diftongades del possessiu de tercera persona; predominen formes arcaïques, comunes a les provençals, dels demostratius i indefinits; abunden *luy* i *lor*, pronoms personals de tercera persona, singular i plural, en cas oblic; és menys usada la forma femenina *leys* del pronom de tercera persona en qualsevol dels dos casos, i abunden el relatiu *cuy* en cas oblic i les formes provençals d'alguns adverbis, especialment de lloc.

En la conjugació abunden les formes provençals dels verbs *ésser* i *estar*, les formes en *ay* i en *ey* en les terminacions de la primera persona sg. del present indicatiu, les en *ay* de la primera persona sg. del futur indicatiu, les en *ey* de la primera persona sg. del perfet indicatiu i les en *et* i en *ec* de la

5. *Mélanges offerts à Rita Lejeune*, I (1969), 339-351.

tercera persona del mateix temps. En les terceres persones de plural abunden les formes en *on*. Ultra aquestes formes hi ha un nombre de mots provençals en l'obra dels germans March.

2. Analitzem ara les característiques lingüístiques de la *Vesió* de Bernat de So, obra escrita vers el 1382, coneguda tan solament per la còpia que ens en dóna el Cançoner d'Estanislau Aguiló.⁶

Fonètica. — Enfront de formes com *entiers* (5), *mestiers* (107), *soldadiers* (198), *lausengíés* (264, 367), *lausengiers* (542), *parliers* (275), *deniers* (368, 383, 399), *estiers* (626), *presoniers* (645), *diniers* (646), *molliers* (705), *volentiers* (706), *laniers* (745), *quartiers* (779), *derriers* (780), *destorbier* (883), *tauliers* (988), *cavalliers* (1010), trobem *lausengers* (336, 400), *leusengers* (350), *sparvers* (746) que rima amb *laniers* (745), *presoner* (884), *primer* (1277), *mercaders* (275, 1317), *diners* (1318). Els mots *Deu*, *Deus*, *greu*, *leu* i les formes dels possessius *meus* (1173) i *seus* (321) no diftonguen mai. Apareix *mays* (135, 652, 900, 926, 1103) i no *més*; predominen els diftongs procedents de metàtesi: *baneyra* (458, 592, 600, 804, 885, 920), *bandeyres* (487) al costat de *bandera* (450), *banera* (864), *esqueyres* (488), *primeyra* (591), *cambreyra* (721), *corrateyra* (722), *ribeyra* (733), *maneyra* (734), *çaçayres* (765), *carreyra* (919). Trobem una vegada la forma *vijayre* (550) i no cap *vijares*, que és la catalana.

El diftong *au*, procedent del diftong llatí o de la vocalització de *l* llatina seguida de consonant, domina a la *Vesió*. Hem comptat vuitanta-cinc formes diftongades, setze de les quals procedeixen del grup *l* + consonant. Enfront d'aquestes n'hi ha vint-i-sis que conserven la *l*. Entre les formes diftongades hi ha: *pauch*, *paucha*, *pausar*, *aut*, *autre*, *autres*, *tresaur*, *aur*, *claus* ('clos') *anclaus*, *soudat*, *repaus*, *mout*, *causa*, *auzida*, *ausats*, *paubres*, *lausar*, *gaug*, *gaus*, *gausaven*, *gauson*, *douçor*, i entre les no diftongades: *altra*, *altres*, *altre*, *mol* i *scoltar*, i a més les formes *mol* (232) i *mot* (1505, 1069), de *multum*. Cal afegir a aquests mots els germànics *rauba* (99), *raubats* (524, 640, 643) i *baudor* (1004), i formes analògiques amb *u*: *saup* (272, 281) junt a *sap*, *sab* (282, 287), *saubets* (1149), *mautés* ('matés') (760).

També predominen les formes diftongades o palatalitzades en el tractament del grup llatí *-ct-* i la *s* intervocàlica procedent de *-d-*, *-c-* i *-ti-* + vocal, en llatí. Del primer cas hem comptat vint formes palatalitzades com *destrich* (2), *dretxura* (153), *drexura* (357), *fretxura* (154), *dreg* (357), *dreig* (832), *dreyg* (502), *dretxa* (1155), *cutxa* (566), etc.; quaranta formes diftongades com *foy* (101), *foyts* (300), *deleyts* (155), *trayt* (187), *maltrayts* (1026), *retrayt* (317), *retrayts* (310), *perfoyts* (270), *perfoyta* (519), *dreyt* (369), *playt* (404), *neleyt* (418) i *fruyt* (982), que ha perdurat en català, i set formes amb el grup reduït a *e* o *i*, com en català modern: *perfet* (5), *dret* (813), *dreta* (69) i *profit* (333). La forma analògica *playrà* apareix una vegada (1159). Pel que fa al trac-

6. Ed. AMÉDÉE PAGÈS, R, LI (1928), 11 ss.

tament de la *d* llatina intervocàlica en trenta-sis casos ha donat *s* o *z* i en tres s'ha perdut: *cruel* (501), *fels* ('fidelis') (789) i *obeir* (959).

Aquests són els fenòmens fonètics amb major nombre d'exemples a la *Vesió* de Bernat de So. Són més rars els de reducció de *-di-* + vocal a *i*, com *puy* que rima amb *enuy* (55-56), *enuy* (302), *dompneys* rimant amb *torneys* (701-702) i *rays* (925);⁷ del tractament dels grups *-mn-* o *-nn-* llatins: *dan* (589), *affan* (1322), amb els quals, per analogia, pot agrupar-se *sen* ('seny') (283, 1163, 1189 i 1303); del grup *-m'n-* d'origen romànic: *nompnats* (546, 873) i *femna* (718, 1117) al costat de *nomenar* (1254), *nomenat* (791, 1266, 1301) i *nomenada* (739); de la conservació del grup *-nd-*: *prendon* (763), *lundanes* (1041), *mandat* (mod.: *manat*) (1204), *demandat* (mod.: *demanat*) (1248) i *smenda* (1215); del diftong descendent format per la vocalització del grup *-tr-*: *payre* (9) i *peyres* (183) i de la palatalització d'una consonant velar: *preyon* (89) ('pregon'). La forma *menscap* es conserva enfront del català modern *menyscap*.

En el consonantisme remarquem, així mateix, la reducció dels grups *qu-* i *gu-* + *a* a *c* i *g*, tant en posició inicial: *cach* (161) ('quasi'), *gardar* (653), *can* (id.), *catre* (833) — però *quatre* (783) —, com en posició medial: *agayt* (350, 1124), *egals* (1262), etc. Els casos de reducció de *-nt* a *n* en posició final són nombrosíssims. N'hem comptat cent vint-i-tres enfront de quinze sense reducció. Se'n troben dintre del vers i en rima, en el qual cas els versos poden rimar perfectament com *gran*: *semblan* (61-62), *fron*: *redon* (77-78), *gens* ('gents'): *examens* (91-92), *jen* ('gent'): *honestamen* (97-98), *jent*: *honestament* (149-150), *bellaments*: *veraments* (175-176), etc., o rimar imperfectament, com *piment*: *complimen* (127-128), *talen*: *injustament* (793-794), *veramens*: *cents* (999-1000), etc. Els substantius llatins de radical acabat en *c*, en rebre la *s* de la desinència han donat el grup *ts* o *tz*: *pats* ('pau') (464, 469, 474, etc.), *perdits* ('perdius') (741-762), *crutz* (781), *crotz* (784), *crots* (839, 947, 950, etc.) ('creu'), *vots* ('veu') (1372) i per analogia *solats* (702) i *pretz* (1001) ('preu'). La *d* final del radical de vegades es perd, com en *pe* (457), *pes* ('peu') (503, 825), i d'altres es converteix en *t*: *nuts* ('nudus') (524).

Morfologia del nom. — L'article definit empra la forma *le* pel masculí sg.: *le prous compte* (39), *le vis clâr* (127), *le jochs* (226), *le fayt* (421), *le gran stat* (731), *le cell* (866), *le Mon* (1081), i pel masculí plural: *le plus* (364), *le plussor* (703); *les* (en un sol cas dubtós) i *los* pels plurals masculins: *les* (?) XIII [reis] (191), *los XIII e l'infan* (298); *les* i *li* (un cas) pel femení plural: *les mullers e l'infan* (298), *les flors* (891) i *li coses* (1319).

La forma de pronom de primera persona sg. constantment usada és *eu*; la de tercera persona sg. en cas recte és *ell* (67) o *el* (69) i en cas oblic *ell*: *ab ell* (1061) i més sovint *luy*: *envers luy* (7), *tras luy* (174) etc.; la de plural és *ells*: *ans d'ells* (956).

Les formes *cell* (71), *cella* (641) i *cells* (231) dels demostratius les trobem usades quaranta-quatre vegades enfront de cinc vegades *aycell*, (856, 857, 1077),

7. A remarcar la forma *mell* ('mig') del v. 810: «D'aur pausat en lo *mell*».

aycella (859) i *aycells* (423). *Ayço* és emprat quatre vegades (581, 823, 869, 1247); *aço* (1111), una vegada i una altra *aquo* (1212). S'usa nou vegades *aquest* (324, 561, 659, 975, 1013, 1319), *aquests* (967) i *aquestes* (419, 488), i sis vegades *aquell* (280, 577, 951, 1059) i *aquells* (73, 373).

Pel possessiu masculí de primera persona s'empra *mon* (590) i *los meus* (1173); pel masculí de tercera persona d'un sol posseïdor *sos* (571, 779), *seu* (771) i *seus* precedits d'article (321, 679, 803, 892), i *ses* pel femení: *ses terres* (931), *ses vots* ('les seves veus') (1306), i per més d'un posseïdor *lur* (101), *llur* (99) i *lurs* (112). Esporàdicament apareixen *lus* (259) i *lor* (1091).

Els numerals i indefinits *cascús* (322), *xascús* (969, 1142, 1147), *us* (546, 551, 897), *degús* (970), *plussor* (703), [*e*]ls *plus* (1117) tenen forma provençal. La forma de nominatiu plural *tuyt* (576, 841, 1269, 1326) és també força emprada en els textos catalans en prosa més antics. Al costat d'aquestes formes trobem en *E* les catalanes *tot* (420) i *tots* (967, 1057, 1095, etc.), *alguns* (645), *null* (666, 824, 858, etc.) i *nulla* (737). Una sola vegada apareix la forma *al* (1315) amb el significat d'"altre": «L'autres cap d'un al poble».⁸

En la formació del plural predomina la pèrdua de *n* en noms de la tercera declinació que la tenen al tema o en noms de la segona en què precedeix la vocal temàtica: *bastós* (94), *salmós* (117), *amsós* (118), *dalfís* (119), *fis* (120), etcètera. Hem comptat trenta-cinc d'aquests casos. La *n* és conservada en *estorjons* (119). Abunden formes de plural iguals a les del singular en paraules agudes acabades en *s*: *savoyés* (206), *biernés* (210), *janovés* (212), *amprés* (342), *corrossós* (345), *foriós* (463), etc. D'aquests plurals en tenim anotats dinou. Altres vegades l'autor segueix la regla normal en català: *lombarts* (211), etc. Cal remarcar que en mots aguts acabats en *r*, aquesta se sol perdre davant la *s* del plural: *regidós* (843), *desonós* (844), *embaxadós* (853), etc. El plural femení de *gran* és *grandes* (106).

Conjugació. — Anotem només les formes emprades per Bernat de So diferents de les que habitualment s'usen en català, com els infinitius *retrayre* (10, 129, 313), *fayre* (314) i *far*, que apareix vint vegades (153, 200, 272, etc.). *Ver* ('veure') (493) és una forma arcaica catalana més evolucionada que la provençal *vezer*; el verb *far* o *faire* fa el gerundi *fasén* (449, 680, 483).

Abunden moltíssim en la *Vesió* les formes de tercera persona pl. en *on* en el present i imperfet d'indicatiu i subjuntiu i en el perfet d'indicatiu: *menjon* (106), *tenion* (93), *agron* (107), *pogron* (533), *vendon* ('venguin') (1015), *fesson* ('fessin') (677), etc. Hem anotat un centenar d'aquestes formes. Les terminacions catalanes en *en* són escasses: *disen* (352), *sofren* ('sofreixen') (706), *avien* (487), *saubren* ('saberen') (470).

Abunden moltíssim les primeres persones del sg. del present d'indicatiu acabades en *ay* i *ey* en verbs com *fer*, *anar*, *saber*, *creure*, *deure*, *veure*: *fay* (40, 76, 285, etc.), *say* (147, 696, etc.), *crey* (188), *dey* (188), *vey* (279), *vay* (286). Hem comptat vint-i-un d'aquests casos. El verb *haver* fa habitualment *ay* a la primera persona sg. del present indicatiu (222, 226, 235, etc.); el verb

8. El context assegura la nostra interpretació.

ésser, *suy* a la primera singular (202, 1081, etc.), *hem* o *em* a la primera del plural (1107, 1118, 1120) i *ets* a la segona del plural (1131). Els finals *ts*, *tz* de la segona persona del pl. abunden en tota mena de textos catalans. Poden ésser considerats provençalismes: *desits* (1142) i *vesets* (1184). Altres formes dignes de remarcar són *cresi* (primera persona sg. de *creure*) (684), *pregui·us* ('us prego') (1242); les de tercera persona sg. *crets* de *creure* (757), *dats* ('dóna') (1286), *plats* ('plau') (1296) i *vivem*, primera persona pl. de *viure* (1133). *Sofrir* fa *sofre*, tercera persona sg. (3) i *sofrem*, primera persona del pl. (302). Són formes absolutament normals: *vull* (164, 237), *pux* (412), *requer* (765), *fa* (856), *cre* ('creu') (1099), *ajam* (1126) i *lunya* (1186). *Toldre* fa *tuyll* (238) a la primera persona del singular.

En l'imperfet indicatiu abunden les formes amb *s* o *z* intervocàlica, com *fasia* (965), *vesia* (823), *duzia* (975). Apareix una vegada *eyra*, tercera persona singular d'*ésser* (886).

En el perfet indicatiu les formes de la primera persona sg. acabades en *ey* i les de tercera en *ech* o *et* són nombroses: *passey* (37), *deturey* (44), *aney* (50), *pugey* (57), *gardey* (160), *saludey* (1064), *demandey* (1071), *preguey* (1074) i *cridet* (63), *portet* (172), *donet* (398), *torbet* (568), *carget* (621), *fet* ('feu') (1078), etc., al costat de *spaventech* (64), *fech* (163, 174, etc.), *costech* (226), *mostrech* (340), *stech* (448), *dech* ('donà') (561). Aquestes formes es troben en franc predomini sobre les catalanes com *semblà* (72), *començà* (659), *afinà* (660), *renderen* (361), *aguí* (671), *fuy* (672), *perdé* (885), *fo* (98), *dixí* (1085), *dix* (1327), *ausí* (1240) i les formes de 'veure', *viguí* (98), *veguí* (132), *vegí* (534), *viu* (472), la molt freqüent *vi* (160, 243, 440, etc.), *vesí* (941) i *vich* (504), analògica a les acabades en *ech*. Hem registrat trenta-sis casos de perfet amb les terminacions *ey*, *et* i *ech*, i altres tantes amb les terminacions normals catalanes.

En el futur indicatiu són normals les formes de primera persona sg. acabades en *ay*: *devisaray* (80), *diray* (1145, 1249) i apareix una vegada la forma composta *dir-vos hay* (756). L'imperfet subjuntiu de 'veure' és *vis* en la primera persona sg. (470) i *vírets*, segona persona pl. (506, 520). *Prendi* (1222) és primera persona sg. del present subjuntiu de *prendre*. Assenyalem també *dera*, de 'donar', primera persona sg., amb valor de condicional (820) i *pessera*, plusquamperfet subjuntiu de *pessar* ('pensar') (926).

Mots invariables. — Anotem preferentment els que difereixen del català. Adverbis de lloc: *say* (852, 1133, 1198), *lay* (165), *jós* (95), *dessós* (96); de temps: *eras* (188), *enquer* (222, 1108), *encoras* (1028), *sovén* (235, 410, 853), *adonchs* (1157); els de quantitat: *mays* (135, etc.), *mens* ('menys') (478), *plus* (590, 901, etc.), *trop* (560, etc.), usat com a adjectiu, que fa el femení *tropa* (453, etc.), *jes* ('gens') (1021, 1136), i els de mode *jen* ('gentilment') (594, 751, 817), *verayamens* (837, 1080), *noblamens* (1069), *homilmens* (1070), *douçamens* (1079), *soptosamens* (1237). Els adjectius *polit* (195) i *layg* (637) són emprats amb valor adverbial en els vv. 195 («ne tan *polit* armats») i 637 («foron *layg* destrouits»).

Té valor preposicional l'adjectiu *sals*: «*sals eu*» (66). *Sen* i *senes* (36, 1062) s'empren al costat de *ses* (242, 425, 530, 598, 680) i *sens* és emprat en la locució conjuntiva *sens que* (1138). També trobem usades *vars* (338, 675) al costat de *vas* (569) i *pres* (352, 1059).

La conjunció *ni* (288) s'usa amb *ne* (296, 416). *Tro* (726) i *tro que* (1015) són usades amb valor temporal.

Declinació. — En això la *Vesió* de Bernat de So ofereix gran vacil·lació. Al costat de clares mostres de declinació correcta: *eron tuyt vermell* (90), *le vis clar* (127), *be·ns costech le jochs* (226), *dixero·l servidor* (291), *son / leu vengut al senyor* (401-2), *d'on eron enpaubrit / e lurs pages marrit / pagavon* (537-9)... trobem terminacions i formes de nominatiu en cas oblic: *lay ach... / quatorze sènyers nat* (166-67), *li portet hom un bran / nuts* (172-73), *e tench... per savis / e per apercebuts / el qui·s cobris* (510-12), *per mal pastre* (540), etc. Sovint trobem terminacions catalanes, barreja de terminacions provençals i catalanes o terminacions diferents en mots d'igual funció: *e dones amaguades / avion tots* (134-35), *los XIII nomenats / eron cascú lotjats* (255-56), *e malvats lausengiers / si com malvats parliers / dixeron...* (263-65), *tal mercader rich / sab viure* (275-76), *donar a null hom nats* (277), *qui són amichs / e privat del senyor* (384-385), etc. Algunes terminacions, bé que no sempre necessàriament, poden ésser degudes a rimes: *se tenia per richs / pus fos dins sos abrichs* (579-80), etc.

Vocabulari. — No totes les paraules anotades a continuació són exclusives del provençal; les que no ho són, però, són formes poc usades o que apareixen en textos molt antics de la llengua: *ays* ('enuigs, greuges?') (136), *palays* (102), *palats* (139), *layg* (158, 508, 962, 1314, 1326), *azinats* ('arranjats, preparats') (252, 455), *coman* ('comanament') (297), *man* ('manament') (1180), *corrossós* (345, 1110), *pes* ('peus') (362), *berta* ('enganyar amb bones paraules?') (378), *trachés* ('traïdors') (400), *laguier* ('ajornament') (421), *destorbier* (422), *açostar* ('aplegar') (486), *tors* ('torres, munts') (522), *loguats* ('col·locat') (545), *monsongers* (565), *sens* ('seny, sentit'), *gandir* ('lliurar, salvar') (630), *feunia* (608), *tença* ('disputa') (654), *venesó* (750), *motós* ('moltons') (754), *maners* ('capturats, domesticats?') (759), *saniga* ('sagnant') (795), *layó* ('lleó') (865), *cell* ('celles') (866), *aigla* ('àguila') (977), *sofratxós* (991), *mescaps* ('contrarietat, enuig') (996), *rescondion* ('s'amagaven') (1024), *flom* ('riu') (1072), *guisca* ('aspra?', 'irada?') (1084), *agalliar* ('enganyar?') (1125), *savay* (?) ('malvat') (1162), *joy* ('goig') (1175), *laser* ('lleure') (1250), *avesques* (1267), *arcevesques* (1268) [*e]sgara* ('esguarda') (1314). Alguns d'aquests mots (*coman*, *monsongers*, *sens*, *aigla*, *flom*, *joy*, *laser*, *avesques* i *arcevesques*) figuren en el *Diccionari Alcover - Moll*. N'hi ha (*coman*, *monsongers*, *aigla* i *joy*) que gairebé només es troben en textos poètics (*aigla* fou usat per Guimerà); altres, com *motós*, *maners*, *flom*, *avesques* i *arcevesques*, són emprats en textos molt antics (*Homilies d'Organyà*, *Llegenda àuria*, Llull; *avesques* ho és per Muntaner) o en regions dialectals (Conflent, d'on era originari Bernat de So, i Eivissa); són

considerats provençalismes *palays*, *feunia*, i *savay*; *berta*, *açostar*, *guisca* i *agalliar* només són documentats en Bernat de So.

Rimes defectuoses. — Ho són les que tenen grafies diferents per descunrança adés del poeta adés del copista, i que en la realitat devien sonar iguals, com s'esdevé en les terminacions *nt* o *nd*: *n*, *rs*: *s*, etc. En poso alguns exemples: *mayancés*: *colunyers* (229-30), *servidós*: *senyors* (239-40), *flos*: *so-cors* (451-52), *flos*: *temors* (619-20), *primés*: *quarters* (771-72), etc. Altres vegades els dos mots en rima han suprimit la *r* que no es devia pronunciar: *flos*: *colós* (181-82), *rancós*: *conselladós* (441-42), *colós*: *flos* (601-02), *desonós*: *valós* (625-26), etc.

La conclusió que hom treu de l'anàlisi lingüística de la *Vesió* de Bernat de So és que aquesta és una obra molt aпроvençalada. Comparant-la amb els poemes de Jacme i Pere March, copiats al mateix manuscrit, escrits també en noves rimades, i de la mateixa època, veurem que abunden en tots les formes amb el diftong *au* i la *s* intervocàlica procedent de *d*, *c* i del grup *ti* + vocal; que hi predominen els mots que conserven el grup llatí *nd* i que redueixen els grups inicials *qua* i *gua* i el final *nt*; que hi abunden els plurals aguts amb pèrdua de *n* davant *s*, les formes de plural iguals a les del singular en mots aguts acabats en *s* i els finals *ts* en mots aguts procedents d'altres llatins que tenen el nominatiu acabat en *x*.

En morfologia aquestes obres mostren també marcat predomini per les formes provençals de l'article, dels adjectius demostratius i de les formes de present, perfet i futur indicatius. En els mots invariables les formes provençals, bastant abundoses, es barregen amb les catalanes. Quant a la declinació, la mateixa anarquia regna en les obres dels March que en la *Vesió* de Bernat de So.

Hem limitat la comparació d'aquests autors als fenòmens més generals. En els menys freqüents segurament arribariem a resultats semblants, però llur major raresa en fa la comparació més difícil. Crec que podem afirmar amb prou fonament que la *Vesió* de Bernat de So i els poemes en noves rimades de Jacme i Pere March no ofereixen diferències importants quant a la llengua. Tots tres són autors del temps de Pere *el Cerimoniós* i els March encara vivien en començar el segon decenni del segle xv. L'època dels trobadors quedava, doncs, ja bastant allunyada d'ells.

3. Vegem ara què s'esdevé amb Joan de Castellnou, més vell d'una generació que Bernat de So i els March; també posterior a l'època trobadoresca, però personalment molt lligat a l'Escola de Tolosa. Un seu tractat poètic, el *Compendi de la coneixensa dels vicis en els dictats del Gai Saber*, és copiat al Cançoner d'Estanislau Aguiló.

La vida de Joan de Castellnou ens és mal coneguda.⁹ Sembla que era

9. Veg. A. J[EANROY], *Histoire littéraire de la France*, XXXVIII, 85-110; M. DE RIQUER, *Història de la Literatura Catalana*, I, 523-526; J. M. CASAS I HOMS, *Joan de Castellnou. Segle XIV. Obres en prosa* (Barcelona 1969), 29 ss.

originari de Castellnou, al Rosselló, que estigué al servei d'Alfons III de Catalunya-Aragó i que, en escriure el *Glossari al Doctrinal de Ramon de Cornet*, el 1341 —única data explícita que figura en tota la seva obra—, formava part del Consistori de la Gaia Ciència de Tolosa.¹⁰ Joan de Castellnou escrivia en la llengua que el Consistori considerava modèlica i que aspirava a ésser la mateixa llengua dels trobadors.¹¹ Intentarem, doncs, de descriure ara les característiques lingüístiques de la còpia del *Compendi* que figura en *E*, la qual n'ocupa els fols. 33-39 i 53-79^v. Hi manca el primer full, en el qual devia haver-hi el títol complet de l'opuscle formant part d'un breu prefaci. Reprodueixo a continuació tres capítols del *Compendi*, segons la còpia d'*E* i anoto tot seguit les variants dels altres dos manuscrits que ens l'han conservat: ms. 239 de la Biblioteca de Catalunya, de la darrerria del segle XIV (β) i manuscrit 150 (ant. 21-3-8) de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, del segle XIV-XV (χ).¹² Hi ha encara una altra còpia del *Compendi* en el ms. 13.405 de la Biblioteca Nacional de Madrid (γ), el qual, segons Massó,¹³ és còpia del ms. β.

(*E*, fol. 66). *Per que a hom acostomat cantar¹ de dones.^{2*}*

La causa per que a hom³ acustumat⁴ cantar⁵ de dones es aquesta: que si es puncella ho⁶ altra que no⁷ aja marit, que en aquest cas yeu⁸ pusca cantar de leys⁹ per dir e retrayre la gran amor qui eu¹⁰ li port a fi¹¹ que pus¹² leu¹³ s'encline¹⁴ que sia ma mullers,¹⁵ o per retrayre ho per spandir¹⁶ sos bes ab (ab)¹⁷ sas bellas maneyras¹⁸ e sas honesta(t)s¹⁹ captenensas²⁰ per ço que s'algun²¹ autre plus²² host (?)²³ la vulla pendre per muller²⁴ e per aquesta man[er]a²⁵ la sua bona fama se spanda entre aquells que²⁶ no lo²⁷ sabon²⁸.

Si²⁹ es maridada³⁰ pux examen xantar de leys³¹ per lausar, per³² dir e per retrayre sas bellas captenensas e las soas bonas³³ maneyras³⁴ e per spandir la³⁵ bona fama e per tal que ella s'esforce³⁶ encara mays³⁷ a fer³⁸ mays de be. Ayso³⁹ pot hom auer⁴⁰ per aquests uersets⁴¹:

Aquell fay deshonest⁴² dictats⁴³
 qui dits legesas⁴⁴ e viltats⁴⁵
 es⁴⁶ algun⁴⁷ do⁴⁸ no dreturer⁴⁹
 ho⁵⁰ descouenible⁵¹ requer⁵².
 E⁵³ de ljen⁵⁴ en amor⁵⁵ la resta

10. JEANROY, *loc. cit.*, difereix profundament de Massó i Torrents en allò que fa referència a les dates de la vida i de l'obra de Joan de Castellnou. Sobre la data de les seves obres, veg. CASAS I HOMS, *loc. cit.*, cap. VIII, que s'adhereix a l'opinió de Jeanroy amb algunes reserves.

11. Sobre la llengua de Castellnou, veg. CASAS I HOMS, *op. cit.*, 61.

12. Usem les sigles de Massó i Torrents. L'edició Casas és feta damunt del ms. β i dóna les variants de *E* i χ. Casas ha regularitzat en part l'ortografia dels manuscrits i els ha designat amb aquestes sigles: BC (β), BU (χ) i MM (E).

13. *Bibliografia*, 262.

* CASAS, [41], 122. En la transcripció posem entre claudàtors les lletres suplertes d'aquelles abreviatures la resolució de les quals pot donar lloc a algun dubte.

demanda causa desonesta
 coma baysar ho⁵⁶ altre⁵⁷ do
 que es⁵⁸ peccat⁵⁹ d'ocasio⁶⁰,
 car mantinen⁶¹ amors⁶² defall⁶³
 can⁶⁴ peccat⁶⁵ de sobre l'assall⁶⁶.

(Fol. 66v) *Del vici appellat mal dig⁶⁷ sp[eci]al⁶⁸.***

Mal dit⁶⁹ sp[eci]als⁷⁰ es q[ua]n⁷¹ hom en seruentesch⁷² ho⁷³ en autre dictat⁷⁴, dits⁷⁵ mal alguna⁷⁶ terca persona⁷⁷, car hom en sos dictats no deu specificar⁷⁸ nulla⁷⁹ persona ni⁸⁰ deu dir paraulas⁸¹ tals com⁸² 3.^a83 persona entenda⁸⁴ can⁸⁵ en son dictat pausa aytal mal dig. No dizem ges c'om⁸⁶ no pusca⁸⁷ retrayre algun mal ditg⁸⁸ d'algunas⁸⁹ personas⁹⁰ en g[e]n[er]al, mas que 3.^a persona⁹¹ no sia denominada⁹² ni⁹³ designada, coma de renoyres⁹⁴, de mercaders, de burgesos⁹⁵, de jutges, d'atuocats⁹⁶, ho⁹⁷ encara de comptes⁹⁸, ho⁹⁹ d'autr[e]s barons¹⁰⁰, ho¹⁰¹ de reys, ho¹⁰² de princeps, enaysi¹⁰³ de tots¹⁰⁴ autres, e en aquest cas negu¹⁰⁵ no s'o¹⁰⁶ deu a mal¹⁰⁷ tener, si hom pausa algun¹⁰⁸ mal dig¹⁰⁹ en g[e]n[er]al en son dictat, car aytals¹¹⁰ mals dits¹¹¹ a hom acostumats¹¹² de dir¹¹³ per castigar¹¹⁴ e no per enueja¹¹⁵ ni detraccio, ni per far ni¹¹⁶ dir¹¹⁷ injuria a home¹¹⁸; e a qui que¹¹⁹ s'o¹²⁰ tenon a mal, se re[n]do[n]¹²¹ culpables¹²² e ualechos (!)¹²³ en aço¹²⁴, car trop s'o levo mays¹²⁵ que li altre; car co¹²⁶ dits Catos oru es¹²⁷ hom que¹²⁸ se sen¹²⁹ malechos; ades se pensa c'om¹³⁰ parla¹³¹ de luy, car los mals dits¹³² pausa¹³³ hom e dits¹³⁴ per los bos¹³⁵, perque aquell¹³⁶ qui aco¹³⁷ tenon¹³⁸ a mal, fan part ab los maluas¹³⁹ e aco¹⁴⁰ pot hom auer¹⁴¹ per aquests uersets¹⁴²:

«Degun¹⁴³ mal dig special
 no pausa,¹⁴⁴ mas en g[e]n[er]al
 pot dire alguns fallimens¹⁴⁵
 per castier¹⁴⁶ algunas malas gens¹⁴⁷.

*Del vici apelat yactansia¹⁴⁸ ****

Yactancia¹⁴⁹ es cant¹⁵⁰ hom si matex¹⁵¹ lausa e gaba¹⁵² e¹⁵³ per ço an¹⁵⁴ fallit mant trobador, car en lors dictas (!) desian¹⁵⁵ que ell¹⁵⁶ eran¹⁵⁷ li pus¹⁵⁸ fin ayman¹⁵⁹ e li pus leal¹⁶⁰ e lo mays¹⁶¹ celat e secret que null¹⁶² temps fossen stat¹⁶³. En ayço troban sa (fol. 67) uana laors mateysos¹⁶⁴ car ab ascau (sic) que (que)¹⁶⁵ ...**** que ell era¹⁶⁶ dels fis amans¹⁶⁷ e dels leals¹⁶⁸ entre'ls autres ayments¹⁶⁹ del mon e¹⁷⁰ ayso pot hom auer¹⁷¹ per aquests uersets¹⁷²:

Hom si matex¹⁷³ no deu gaubar¹⁷⁴
 en sos dictats nj trop lausar,
 car lausar¹⁷⁵ en autruy¹⁷⁶ loch crex¹⁷⁷
 e decay¹⁷⁸ en lo seu¹⁷⁹ matex¹⁸⁰;
 qui de sa boqua¹⁸¹ trop se lausa¹⁸²;
 car hom qui sa lausor declara
 la enu[e]lleisch¹⁸³ e la mascara¹⁸⁴.

** CASAS, [42], 123.

*** *Id.*, [43] 124.

**** Llacuna en *E*.

Variants

1. *x ha h. acustumat de c.* — 2. *β De la raso p. q. xante h. de d.* — 3. *x ha hom; β hom ha.* — 4. *β acostumat.* — 5. *β de cantar; x de xantar.* — 6. *βx o.* — 7. *β non.* — 8. *β hieu.* — 9. *β liey; x lur.* — 10. *x yeu.* — 11. *x ffi.* — 12. *βx plus.* — 13. *β lieu; x lieus.* — 14. *x senclina.* — 15. *β mulljer.* — 16. *β expandir.* — 17. *β s. bos aybs; x si bos abs.* — 18. *x e ses belles maneyres; β beylas manjeyras.* — 19. *β sas honestes; x ses honestes.* — 20. *β captenenses; x capteneçes.* — 21. *βx que alcu.* — 22. *x altre pus.* — 23. *βx tost.* — 24. *β mullier.* — 25. *β manjeyra.* — 26. *x qui.* — 27. *βx la.* — 28. *x saben.* — 29. *x E si.* — 30. *βx m.e.* — 31. *β puex aixi matex della cantar; x pus yshaments deu c. de luy.* — 32. *βx e per.* — 33. *x ses belles captenences e les sues bones.* — 34. *β manjeyras; x maneyres.* — 35. *β sa.* — 36. *x sesforça.* — 37. *βx mays, manca.* — 38. *βx far.* — 39. *βx e a.* — 40. *β veser.* — 41. *x vessets.* — 42. *β desonestz; x desonestz.* — 43. *β dictat.* — 44. *x lagezes.* — 45. *β viltatz.* — 46. *β os;* — 47. *βx algu.* — 48. *x de.* — 49. *β dretxurier; x drexuer.* — 50. *βx o.* — 51. *β descouenable; x desco-minable.* — 52. *βx requier.* — 53. *βx e.* — 54. *β liey; x leys.* — 55. *x amors.* — 56. *β os;* — 57. *βx autre.* — 58. *βx ques.* — 59. *βx pecat.* — 60. *βx des ocayo.* — 61. *β mantenen.* — 62. *x amor.* — 63. *β deffall; x defayll.* — 64. *β quant; x quar.* — 65. *β peccats; x pecat.* — 66. *β lassayll; x lasayll.* Després d'aquest vers afegeix: *quar damors es gran anamiga* — 67. *β malditz; x maldits.* — 68. *β specialz.* — 69. *β Malditz; x maldits.* — 70. *x special.* — 71. *βx quant.* — 72. *β serventes.* — 73. *βx o.* — 74. *x altre dictats.* — 75. *β ditz.* — 76. *βx dalcuna.* — 77. *β certa p.; x persona certament.* — 78. *β specificcar.* — 79. *β luyha.* — 80. *x ne.* — 81. *x paraules.* — 82. *β per quom; x que.* — 83. *βx certa.* — 84. *x o entenda.* — 85. *βx quan.* — 86. *β quom.* — 87. *β puesca; x pusque.* — 88. *β ditz; x dig.* — 89. *β alcunas; x alcunes.* — 90. *x persones.* — 91. *x certa p.* — 92. *β nomnada; x nomenada.* — 93. *x ne.* — 94. *β renoiers.* — 95. *β borczes; x burgeses.* — 96. *β dauocats; x de aduocats.* — 97. *β o; x e.* — 98. *βx comtes.* — 99. *β o; x e.* — 100. *βx baros.* — 101. *βx o.* — 102. *βx o.* — 103. *β e enayxi; x o en axi.* — 104. *βx trops.* — 105. *β nengu; x nagu.* — 106. *x ho.* — 107. *β en mal.* — 108. *β alcun.* — 109. *β malditz.* — 110. *x aytal.* — 111. *β mals digz; x mal dig.* — 112. *β acostumatz; x acustumat.* — 113. *βx dire.* — 114. *β xastiar; x castiar.* — 115. *β envega.* — 116. *x ne.* — 117. *β dar.* — 118. *β ad h.* — 119. *β e aquell quis; x e aquells qui.* — 120. *βx ho.* — 121. *x renden.* — 122. *β culpable.* — 123. *β neglexos; x neletxos, raspat i esmenat per la mateixa mà.* — 124. *x en ayço. Manca en β. La llacuna arriba fins la paraula malechos.* — 125. *x par ques senten mays. Raspatures i esmenes per la mateixa mà del copista.* — 126. *x so.* — 127. *x oru es manca.* — 128. *x ques hom.* — 129. *x ques sent.* — 130. *β hom que.* — 131. *β parle.* — 132. *β l. malditz; x lo mal dits.* — 133. *pausa manca en β.* — 134. *β ditz.* — 135. *β per los maluats e no ges p. l. b.; x p.l.m. no g. p. l. b.* — 136. *x aquells.* — 137. *β quis ho; x qui so.* — 138. *x tenen.* — 139. *βx maluats.* — 140. *β ayço; x ayco.* — 141. *β hauer hom; x h. hauer.* — 142. *β uersetz; x uessets.* — 143. *β Negus; x Degus.* — 144. *β pause.* — 145. *β p. hom. d. alcuns falliments; x be p. dir alcus falliments.* — 146. *β xastiar.* — 147. *β alcunes gents; x algunes gents.* — 148. *βx appellat jactança.* — 149. *βx Jactança.* — 150. *β qu[a]n; x qu[a]nt.* — 151. *β meseix; x mateix.* — 152. *x gauba.* — 153. *x e manca.* — 154. *βx han.* — 155. *β los dictatz dezien; x lurs dictats disien.* — 156. *β ills; x ells.* — 157. *x eren.* — 158. *β plus.* — 159. *x fins amans.* — 160. *βx plus; x leyal.* — 161. *x may.* — 162. *β lun; x lonch.* — 163. *β fosson estat; x f. stats.* — 164. *β En aysi trop lausan lurs metexes; x En aço trop lausauen ells mateys.* — 165. *β c. bastaua que dexesson; x c. abastaua q. dixessen.* — 166. *β cills eran; x ells eren.* — 167. *β ayman; x aymanz.* — 168. *βx leyls.* — 169. *β e. a. fis aymanz; x e. los a. fis amans.* — 170. *β e manca.* — 171. *βx hauer.* — 172. *x uessets.* — 173. *βx mateix.* — 174. *β gabar.* — 175. *β lausors; x lausos.* — 176. *βx autru; x altruy.* — 177. *βx creys.* — 178. *β dechay; x descaiy.* — 179. *βx los seus.* — 180. *β meseix; x mateys.* — 181. *βx boca.* — 182. El vers següent manca en E: *β miels fora que la tingues clausa; x mils f. q. l. t. c.* — 183. *β le nuy leseix; x lanuejleix.* — 184. *x maschara.*

Abans de fer l'anàlisi de les grafies i de les formes del text del ms. *E*, ens fixarem una mica en les variants dels altres dos manuscrits, copiats en bona minúscula catalana i, pel que sembla, al nostre país. Això ens permetrà de veure com un text provençal ha estat transcrit per tres mans catalanes diferents i segurament gairebé coetànies.¹⁴

Pres en conjunt, el manuscrit més catalanitzat és *x*. Bon nombre de terminacions femenines plurals en *as*, en *x* són en *es* (variants 18, 19, 20, 33, 34, 44, 81, 89, 90, 147); en *β* només hem registrat un d'aquests casos en la variant 20. *x* conté formes en *l* que en *E* són en *u* (variants 22, 74), però en canvi en la variant 57 *β* i *x* donen *autre*, mentre que *E* dona *altre*. *x* també conté més formes verbals de tercera persona del plural acabades en *en* que en *on* (variants 28, 121, 138 i 166). Les altres variants d'ús no tan freqüent seran assenyalades en el transcurs de la següent anàlisi.

Fonètica. — Registrem en *E* dues vegades la paraula *maneyras* i una sola vegada *manera*, amb l'abreviatura típica d'*er*, que hem resolt sense diftong. *x*, que ens dona la forma plena en aquest indret, coincideix amb *E*; la lliçó de *β* és *manjeyra*. L'adverbi *mays* apareix tres vegades. *Mullers*, *muller*, tenen forma diftongada en *β* (variants 15, 24: *mulljer*, *mullier*). L'infinitiu *retrayre* apareix cinc vegades. L'adjectiu *leu*, amb valor adverbial, és *lieu* en *β* i *lieus* en *x*. També *greu* apareix sense diftongar. *Baysar* apareix en tots tres manuscrits. En *E* els diftongs descendents derivats dels sufixos *ariu* i *aria* són normals: *primeyra*, *dereyra*, *careyra*, *enteyra*, *mesongeyra* i també ho són les formes diftongades en paraules oxítones: *sendiers*, *djniers*, *mestiers* i *pleniés*. *Dieu* gairebé sempre és diftongat. Són també normals els diftongs davant palatal: *mjells*, *mieg* i també *meg* i *respieg* que apareix diverses vegades. En el fol. 58 trobem *hull a hull* i en canvi en 58^v, *l'uell*. Hem registrat també la forma *vigayres*. Les formes sense diftongar *derera*, *primer*, *Deu* només es troben esporàdicament.

El tractament del diftong llatí *au* o el romànic procedent de la vocalització de *l* llatina és mantingut d'una manera regular en els tres manuscrits: *autre*, *autra*, *autres*, *causa*, *lausar*, *lausa*, *lausor*, *pausa*. L'única vegada que en *E* trobem *altre*, *β* i *x* donen *autre*. *Gaubar* en *Ex* és *gabar* en *β*. En altres indrets d'*E*, *autre*, *autra*, *autres* alternen amb *altre*, *altra*, *altres*. En una mateixa pàgina (xxxv^v)¹⁵ trobem les formes *motas*, *moltas* i *moutas* i en el fol. xxxvii^v apareix *otra* derivat d'*ultra*.

En els breus fragments del *Compendi* que hem transcrit no figura cap cas de *z* o *s*, resultat de *d* i *c* intervocàliques i de *tj* + vocal. En altres passatges d'*E* hem anotat *ausit* (xxxiv^v), *gasardona*, *prosom*, *raso* (xxxvii^v), *ju*

14. Per a l'agrupació dels manuscrits, veg. CASAS, *loc. cit.*, 57-39.

15. *E* conserva restes d'una foliació antiga. La moderna completa aquesta. En les nostres citacions fem les xifres romanes de la foliació antiga quan ens referim als folis que encara la conserven. La foliació moderna no ha intentat de restablir l'ordre correcte dels quaderns.

seus (54), *resemmer*, *razo* (57), *ausens* ('oients') (57^v), enfront de *rahó* (xxxiv^v, xxxvi^v), *cruel* (63^v) i *menysprear* (71^v).

Quant al grup *ct*, en *E* hi ha clar predomini de formes palatalitzades com *maldig*, *malditg*, *valechos*, *malechos* al costat d'algun *maldit* i *mals dits*. Un sol cop apareix la forma *dreturer*, que en β és *dretxurier* i en χ *drexuer*. Corresponents als esmentats *maldig*, etc., en β i χ trobem *malditz* i *maldits*, *ditz* i *dig* (var. 67, 69, 88, 109 i 132); el passatge d'*E* on apareixen els mots *ualechos* i *malechos* sembla corromput; hi corresponen *neglexos* i *neletxos* en β i χ respectivament. En la resta d'*E* el predomini de les formes palatalitzades és encara més visible: *dreyg* (xxxiv^v, xxxvi, xxxvii^v...), *dretg* (54), *dreg* (xxxviii), *ditxa* ('dita') (56, 56^v, 71...), *pinxura* ('pictura') (70^v), *dig* ('dits') (71), *dretxa* (71^v), *facha* (60, 71^v, 76^v), *fatxa* (60), *perfiechs* (78), *perfiecha* (78), *perfecha* (78^v), i amb molta menys freqüència *dita* i *dereyta* (xxxv), *dreyt* (53), *fruyt* (71^v) i *perfeta* (78^v). Al fol. 65^v hem anotat la forma analògica *scritxa* derivada de *scripta*.

El grup llatí *tr* vocalitza el seu primer element: *mayre* (xxxvi), *mayres* (61^v), *noyrits* (55).

El so palatal mullat \downarrow gairebé sempre és representat per *ll* i esporàdicament ho és per *lh*: *vulh* (xxxiv^v), *nulh* (58), *filh* (61^v). Pel que fa referència a l'evolució dels grups llatins *ps* i *cs* i a alguns altres d'origen romànic que han tingut un tractament semblant als anteriors, hem d'assenyalar en *E* un franc predomini de formes en *is* o *ys* enfront de les palatals en χ pròpies del català modern. En els fragments transcrits trobem *enaysi*, *mateysos* i *ayso* enfront de *crex* i *matex*. Els altres dos manuscrits donen lliçons diferents que tampoc no són uniformes, com hom pot remarcar en les variants 103, 164, 177 i 180. Fora dels folis transcrits, *E* manté la mateixa vacil·lació: *aysi*... *axi*... *axi*... *aysi mateys*... *axi*... *axi*... *jatsia ayco*... *meteysa*... *ayso* (xxxv), *laysus* (xxxv^v), *faysuch*... *faysuchs* (xxxiii, 53), *eyxemple*, *eyaments* (56^v), etc.

Troblem la forma semiculta *denomenada*, que en β correspon a *nomnada* i en χ a *nomenada*, i les formes *nomnar* (xxxiv^v) i *dompna* (xxxviii); el grup *nd* és conservat: *entendimen* (xxxvi^v, 71), *entendiments* (70), *despendén* (xxxviii^v), *mandaments* (53^v) i *prenden* (56). Hem anotat *uets* (xxxv), de *vice* i *pats* (55^v), de *pace* i *pe*, dues vegades, de *pede*. En el tractament dels grups *gu* i *qu* inicials predominen les formes amb reducció de la semiconsorant. En els capítols copiats hom pot anotar les formes *can*, *cant* i *q[ua]n* i en les variants 64, 85, 150 i 71 hom pot veure les respectives lliçons de β i χ . En altres passatges: *can* (xxxiv, xxxvi, xxxvi^v, xxxvii, xxxvii^v, xxxix, 53, 53^v) i *cant* (xxxvii); *gardar* (xxxvii^v) i *guardar* (xxxvi^v). Sempre que sobre la *g* o la *q* hem trobat l'abreviatura d'*a* hem transcrit *gua* o *qua*. També estan en franc predomini les formes que redueixen el grup *nt* final *consona[n]*, *desembla[n]s*, *precedén*, *suaumen*, *sonan*, *comencans*, *desemblans*, *entendimé[n]*, *aspramé[n]*, *significans*, *representans*, *pons* ('ponts'), *fons* ('fonts'), etcètera, i en menor escala *precedent*, *cant*, *scientment*, *comencament*, *mandaments*, *semblant*, etc.

Morfologia. — En la formació dels plurals femenins de mots procedents de la primera declinació llatina, el fet general és afegir *s* al singular. Els plurals en *es* a la manera catalana són excepcions: *motas, las letras, motas sillabas, moltas sillabas, aquestas paraulas, unas mateysas, algunas figuras, diuerssas causas, novas rjmadas*, etc. En canvi hi ha molta més vacil·lació en la conservació de la *n* en noms procedents de la tercera declinació llatina. En el capítol que hem copiat apareix *bos* ('bons'). En altres indrets trobem excepcions (xxxiv^v), *excepcios* (xxxvi), *diccions* (xxxv), *jorns* (xxxvii^v), *fis* ('fins') (xxxvi, 55), *bes* ('béns') (xxxviii^v), *bordos* (xxxix).

L'article masculí singular sol ésser *le* en cas recte i *lo* en cas oblic, i el masculí plural *li* en cas recte i *los* en cas oblic. Hi ha algunes excepcions. Hom pot trobar-ne exemples en els fragments transcrits: *li autre* (m. pl. subj.), *los mals, los bos* (id. id.), *ell eran li pus jin ayman e li pus leal e lo mayns celat e secret que null temps fossen stat*. Les formes femenines són normalment *la* i *las*.

Les formes predominants dels demostratius són: *aquest, aquesta, aquests, aquestas, aquell, aquella, aquells, esta, stas* al costat de *cell, sell, aycell, aycells* i *aysech*. Per al neutre hom usa preferentment *ayco, ayço, ayso* i esporàdicament *aquo* (xxxviii).

Els possessius no ofereixen formes diftongades de primera i tercera persona d'un sol posseïdor. Les formes de tercera persona de més d'un posseïdor són *lor* i *lors*.

Entre els numerals apareixen les formes *us* (xxxiv^v) i *doas* (56). Trobem els indefinits *cascuna* (xxxvi) i *xascu* (59).

Cal remarcar en els pronominals personals el gran predomini de les formes diftongades de la primera persona, *yeu* o *hieu*, sobre la forma *eu*. Les formes de tercera persona són *ell, ells*, pel masculí i *ella, ellas* pel femení; en cas oblic són *luy* i *liey* o *lieys*.

Conjugació. — Hem de fer poques remarques referents a la conjugació. Les diferències entre les formes verbals provençals i les catalanes són degudes sovint als diversos tractaments fonètics de les dues llengües; enumerar-les totes seria, doncs, repetir moltes de les coses que ja hem dit a les pàgines anteriors. Hi ha infinitius que també es troben en el català antic, que procedeixen de paradigmes llatins diferents dels moderns: *ueser, caser, tener, conquere*. Surt sovint l'infinitiu *dire* i algunes vegades *dir*. Aquest verb fa la tercera persona del singular *dits: qui dits* (xxxiv^v, xxxv, 54, 55). Forma semblant a aquesta és *aduts* (d'*adur*). Remarquem també *sech* (tercera p. sg. present ind. de *seguir*): *se sech* (xxxix^v pass.) i *yest* (tercera p. sg. present ind. d'*ésser*) (56, 59). En un text com el que analitzem, són normals la desinència *on* de la tercera persona del plural, les terminacions en *ay* i *ey* de la primera p. sg. del present indicatiu, les en *ey* de la primera p. sg. del perfet indicatiu, en *ech* i *et* de la tercera p. sg. del mateix temps, i les en *ay* de la primera p. sg. del futur indicatiu. Entremig apareix a vegades alguna forma catalana, com *eren* (xxxviii).

Mots invariables. — Tampoc no tenen gaire interès les formes dels adverbis, preposicions i conjuncions del *Compendi*, on trobem gairebé sempre les formes provençals corrents amb alguna forma catalana que de tant en tant s'ha escapat al copista. Trobem *co*, *com*, *coma* i *comant*; *aysi*, *aqui*; *stiers*, *stirs*; *damunt*, *anjós* entre altres. El lèxic molt limitat del *Compendi* és causa de la poca varietat de mots emprats.

Declinació. — La distinció del cas recte i el cas oblic sol observar-se en la còpia del *Compendi* del ms. E. Hom pot comprovar-ho en els fragments transcrits i en molts d'altres: *trop s'o levo mays que li autre... co dits Catos... hom que se sent malechos... aquell qui aco tenon a mal, fan part ab los mal-uas... per ço an fallit mant trobador... ell eran li pus fin ayman e li pus leal e lo mays celat e secret (?) que null temps fossen stat... ell era dels jis amans e dels leals entre'ls autres ayments... I com aquests, molts d'altres.*

4. Potser se'ns farà retret de la proximitat d'aquesta anàlisi; però hem volgut fer veure com en un mateix manuscrit hi ha diversos tipus de llengua. Cap d'ells no correspon exactament a l'original, car els copistes hi han introduït canvis, com ho demostren les variants dels fragments transcrits del *Compendi* de Castellnou; però aquells no han arribat a alterar tant l'original que faci invisible a través de llurs còpies la diversitat de llengua d'uns textos i altres. Ramon de Castellnou escrivia en una llengua molt semblant a la dels trobadors; els March i Bernat de So també volien escriure-la; però la llengua poètica que empren s'ha atansat a la que els era més familiar i els copistes han cooperat al canvi, catalanitzant molt l'ortografia. Segurament que l'original que sortí de les mans de Ramon de Castellnou degué ésser més correcte que la còpia d'E, a la qual s'han filtrat algunes formes catalanes, però amb tot i això les diferències entre els dos tipus de llengua són ben visibles en E.

El *Compendi* de Castellnou no és l'únic text provençal contingut en E. Aquest conté, demés, l'*Escondit* anònim (fol. 23); una obra de Pistoleta, que Paul Meyer titulà *Les souhaits*,¹⁶ una altra obra que E atribueix a Peire Vidal, que comença *Axi com cell qui del tot s'abandona*, que Pere Torroella, en *Tant mon voler s'es dat a'mors*, atribueix a Guillem de Berguedà i el Cançoner Vega-Aguiló a Pere Català,¹⁷ i alguns breus fragments de poca importància.¹⁸

16. PILLET CARSTENS, 372, 3; ed. crítica per P. MEYER, *Les souhaits de Pistoleta*, R, XIX, (1890), 45 ss., reproduïda per ERICH NIESTROY, *Der Trobador Pistoleta*, ZRPh, Beiheft 52, pàg. 59 ss.) (Halle 1914.)

17. PILLET-CARSTENS, 364, 6*; ed. per J. ANGLADE, *A propos des troubadours toulousains*, «Bull. de la Soc. Archéol. du Midi de la France», XLV, 220 (extr., Toulouse 1917, pàgina 32); veg. MASSÓ I TORRENTS, *La Cançó provençal en la Literatura Catalana*, «Miscel·lània Prat de la Ribera», I, 421, 431).

18. La poesia de Pistoleta va precedida d'aquests tres versos:
(fol. 80) «Senyer N'Azbert estatz uos donchs de fora
Car bonas nats qui's xastia per vna;
Mas uos punyats de broquar tro'n(?) Nauarra».

Analitzarem només ara ací l'obra de Pistoleta, que es troba en versió original en altres manuscrits.¹⁹ Oferim a continuació la còpia literal d'E, que no coneueren ni Paul Meyer ni Niestroy, amb les variants dels altres manuscrits.²⁰ Hem d'advertir prèviament que aquesta obra fou molt divulgada i traduïda i que en la seva tradició provençal ofereix nombroses variants i interpolacions, com hom pot veure en el nostre aparat. Aquest permet de veure les greus alteracions que ha experimentat el text d'E, les seves supressions i interpolacions i els canvis lingüístics, entre els quals assenyalarem algunes terminacions femenines en *es*, que en els altres manuscrits són en *as*: *uaques* (4), *lliures* (5), *totes* (18); la conservació de *l* davant consonant: *dolç* (8); grafies catalanes: *null* (7, 15, 16, 29), *anys* (25); el pronom *eu* sense diftongar (1, 9, 17, 23), que en *F*, en el vers 17 i en un altre interpolat que no es troba en *E*, és diftongat, i algunes faltes de declinació, com *null* (8, 15, 16, 29) (veg. variant 11). En el v. 13, el mot predicatiu *ffranch* tampoc no porta desinència de nominatiu (veg. la variant 21).

(E, fol. 80)

Pistoleta

Ar'agues heu mil marches de bon¹ argen
 E-s² atretan³ de fin⁴ aur e de res⁵,
 E-s aguesse⁶ prou ciuada, formen⁷,
 Bous e uaques, fedas e molts⁸,
 5 E cascun jorn mil lliures⁹ per despendre,
 E fort ca[ste]l hon me¹⁰ pogues defendre,
 Tal que null¹¹ hom no me·n¹² pogues sobrar¹³,
 E¹⁴ agues port d'ayga dolç¹⁵ e de mar.
 E-s¹⁶ eu agues atretan¹⁷ de bon sen

Al revers del foli hi ha aquests versos:

«Anch hom no uj pus prim arquier
 Com es amors qu[a]xj dret fer;
 Pero ho[n]que toch, al cor se'n ua[n?]
 Sos cayrells e aqui rema[n?]
 E'l playa de fors sobre sana
 E es dessus bella e pl[an]a,
 E no par que res hi toques,
 Ni dart ni sajeta'n passes».

A continuació hi ha aquests dos versos:

«Mestre Cortes de la bereta
 Que esta en casa del Rey de França».

Cf. Massó, *Repertori*, I, 409.

19. Aquests són: A, París, B. N. fr. 854; B, Mòdena. ms. Este; C, Milà, Amb. R. 71 sup.; D, París, B. N., fr. 15211; E, París, B. N., fr. 856; F, Florència, Bibl. Nazionale, 776 F. 4; G, Roma, Vat. 3206; H, París, B. N., fr. 22543.

20. «A etc.» significa que en l'apart crític de l'ed. de P. Meyer els manuscrits no presenten variants respecte d'A.

- 10 E mesura com Salamo¹⁸,
 E que fazes mos fayts alegremen¹⁹
 E que·m troba(l)s leals tota saso²⁰,
 Ffranch e meten prometre ab atendre²¹,
 E-s aguesse may de dar que de renda²²,
- 15 Tal que null hom no me·n pogues sobrar²³
 En null fayt caualler ne juglar²⁴
²⁵
 E-s eu agues mil chaulers ualen²⁶
 Tot[e]s sazoz que mj mester me ffos,
 Quins ben arreats al mjls que say entendre²⁷,
- 20 E que trobassen, comprar e uendre²⁸,
 Ja gran auer no me·n pogues sobrar²⁹
 Ne³⁰ res falljr que·u sabes desigar³¹.
 E-s³² eu³³ agues tan auer, tan argen³⁴
 Co·l rey Angles³⁵ e fos tan poderos,
- 25 E que tornas en xx anys mon jouden³⁶
 E que ujsques de mays LXIj³⁷;
 Res no·m falljs qu'eu sabes a despendre
 E·s aguesse bella dompna hon me pogues stendre,
 (Tal que null hom no me·n pogues sobrar³⁸)
- 30 Per mon sforç³⁹ lo sant sepulcre cobrar⁴⁰
 E que pogues la mort de Deu uenj[ar]⁴¹.

Variants

1. A etc.: *fin a.* — 2. AEF: *Et.* — 3. A: *atrestan*; EF: *autres mil.* — 4. A: *bon.* — 5. A etc.: *ros.* — 6. A etc.: *Et agues.* — 7. A etc.: *pro c. e f.*; DE: *civadas.* — 8. A etc.: *Bos e vacas e f. e moutos*; CE: *bos e vachas*; F: *Bos e quavals.* — 9. A etc.: *C. livras*; D: *mils*; G: *mil l.* — 10. A etc.: *chastel en quem*; H: *fortz castels*; B: *o me p.*; H: *on mi p.* — 11. A etc.: *nuls.* — 12. D: *no mi*; H: *on mi.* — 13. A etc.: *forzar.* — 14. A etc.: *Et.* — 15. A etc.: *dousa.* — 16. A etc.: *Et.* — 17. A etc.: *atrestan.* — 18. A etc.: *Et de m. c. ac Salamos*; CG: *C. agui.* — 19. A etc.: *E nom pogues far ni dir fallimen*; CEF: *E no p.*; D: *Che no*; H: *Que totz mos fatz fezes alegremen.* — 20. A etc.: *Em trobes hom icial totas sazoz*; BE: *t. nom*; CDGE: *t. m'om.* — 21. A etc.: *Larc e m. prometen ab a.*; B: *Larc e meren pro tenen*; D: *E larch metet*; H: *Françx e donan.* — 22. A etc.: *Gent acesmat d'emendar e de rendre*; D: *Ben acesmat demandar.* El vers 14 manca en H. — 23. A etc.: *Et que de mi nos poguesson blasmar*; B: *pogues hon*; E: *p. hom*; H: *T. a. nulh h. nom p. blasmar.* — 24. A etc.: *E ma colpa cavallier ni joglar*; CDG: *A ma*; F: *En mia*; H: *Ni encolpar.* — 25. Els dos primers versos de la tercera estrofa manquen en E. — 26. A: *E cascun jorn. c. cavallier valen*; H: *E que agues M*; B: *maint c.* — 27. A: *B. arnassatz*; D: *B. asimat*; EF: *B. arrezatz al miels qu'ieu*; H: *Gent aresatz als miels qu'ieu.* — 28. A etc.: *E trobes hom*; G: *E trobesson*; H: *E que trobes.* — 29. A etc.: *E grans avers n. me p. s.*; G: *Ni g.* — 30. A etc.: *Ni.* — 31. A etc.: *fallir qu'om saubes atriari*; H: *E nulhs avers nom pogues ni res falhir c'om pogues demandar ni dir.* — 32. Manca la darrera estrofa del text de Paul Meyer, que fa:

*Domna, mon cor e mon castel vos ren
 E tot quan ai, car etz bella e pros;
 E s'agues mais de queus fezes prresen,
 De tot lo mon o fera, si mieus fos,*

*Qu'en totas cortz pois gabar ses contendre
 Quil genser etz en qu'eu pogues entendre.
 Aissius jes Dieus avinent e ses par
 Que res nous faill que-us deia ben estar.*

La quarta estrofa del nostre manuscrit, que P. Meyer considera interpolada, es troba en F en el mateix indret. Variants de F: 33. *Et hieu.* — 34. *tot l'aur e tot l'argen.* — 35. *Del rei Navar.* — 36. El vers 3 i els que segueixen són diferents en F:

*Et [hieu] agues l'amor (de) Dieu eissamen
 Et [en] apres de totz sos companhos,
 E que'm pogues per tota Franssa estendre.
 Per fals franses eissorbar et apendre.*

37. En la segona estrofa interpolada de H hi ha aquest vers: *Els lengatges saupes setant'e dos.* — 38. Vers igual al 7 de la primera estrofa. Ací ha de suprimir-se. Els vv. 30 i 31 estan invertits en H. — 39. H: *esfors.* — 40. H.: *lo Sepulcre.* — 41. H: *E q. p. l. m. del rei v.*

Aquesta còpia del poema de Pistoleta és més catalanitzada que la del text de Castellnou i feta amb més descurança. A què es degut això? Probablement al fet que l'obra de Pistoleta, com l'*Escondit*, i alguns altres textos breus han estat copiats en pàgines que restaren en blanc al final dels textos més importants del ms. E. El seu copista era quelcom distret, com ho demostren els altres textos copiats al manuscrit, però en omplir aquests fulls sobers, potser encara va treballar amb menys cura que quan transcrivia els textos principals. A desgrat de la mala ordenació dels quaderns d'E i de la manca d'alguns fulls, hom veu ben clar que aquests textos menors omplen espais que havien quedat buits. L'*Escondit* ve a continuació de la *Vesió* de Bernat de So i dels poemes en noves rimades de Jacme i Pere March. L'obra de Pistoleta i els versos escadussers que li fan costat ocupen el foli 80 actual, que quedà en blanc al final del *Compendi* de Castellnou. I un breu poema que comença *Senyora graciosa* ha estat copiat en una pàgina blanca entre el poema que Massó tituló *El déu d'amor caçador* i la *Faula de Torrella*.²¹ Tant aquesta obra com la de Pistoleta han estat copiades a ratlla seguida, car altrament el copista no les hauria pogudes encabir en l'espai d'una plana. Altres afegitons són petits fragments, tan irregulars de forma, que hom pot arribar a pensar que han estat escrits de memòria.

El present estudi s'ha basat sobre dos textos principals del ms. E: la *Vesió* de Bernat de So i el *Compendi* de Joan de Castellnou. Aquest estudi completa el que publicàrem anteriorment sobre la llengua de les obres poètiques de Jacme i Pere March.²² L'anàlisi de la llengua dels altres poemes: *Frare de Joy e Sor de Plaer*,²³ *El déu d'Amor caçador*,²⁴ *Senyora graciosa* i la

21. Massó ha publicat amplex extrets del *Déu d'Amor caçador* i, sencer, el poema *Senyora graciosa*, en *Repertori*, I, 406-409.

22. Vegeu n. 5.

23. Ed. PAUL MEYER, R, XIII (1884), 264-284.

24. Edició i estudi de J. VIDAL I ALCOVER en «Universitas Tarraconensis», I (1976), 155-174.

*Faula de Torrella*²⁵ no haurien donat un resultat gaire diferent del dels poemes que hem analitzat. Un fet es pot deduir del nostre estudi: que un cançoner com *E* reflecteix la llengua de les obres que s'hi han copiat, a desgrat de les alteracions que hagi pogut introduir-hi el copista. El d'*E*, no era cap professional; devia ésser un lletraferit que copià per al seu ús un grup d'obres que li interessaven. Gràcies a ell ens ha arribat la *Vesió* de Bernat de So i una gran part de l'obra dels germans March escrita en noves rimades. És una llàstima que no puguem saber qui era aquest afeccionat a les lletres a qui tant deu la història de la nostra poesia, d'on era, en quin ambient vivia i com es féu amb els originals que copià al seu llibre.²⁶

PERE BOHIGAS

Institut d'Estudis Catalans, Barcelona

25. Ed. incompleta per GABRIEL LLABRÉS, dins *Cançoner dels Comtes d'Urgell*, 130-146.

26. El present article, escrit l'any 1968, era destinat als *Estudis de lingüística i de Filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra* (ER, XII-XIII), on no pogué ésser inclòs a causa d'haver arribat amb retard. — Recentment, el Cançoner d'Estanislau Aguiló ha estat restaurat al Laboratori de l'Arxiu Històric Nacional de Madrid.